
Egy új Luther-életrajz csomópontjai

Ahogy közeleg a reformáció kezdetének ötszázadik évfordulója, mindinkább ráirányul a figyelem a vallási megújódást elindító Luther Márton személyiségére. Olaszországban is. Az Urbinói Egyetemen újkori történelmet tanító *Guido Dall'Olio* szerint erre hazájában különösen nagy szükség van: oktatói tapasztalatai is arról győzték meg, hogy „az olaszok ijesztően tudatlanok a vallási kérdésekben” (11–12., 135. o.). A magát már könyve legelején agnosztikusnak nevező szerző szerint (11. o.) „ez jórészt egyetlen vallási felekezet”, a katolicizmus „és az azt megtestesítő intézmény abszolút túlsúlyának eredménye, melyhez fogható nincs sehol Európában, még a nagyon katolikus Spanyolországban sem” (12. o.). *Luther Márton (Martin Lutero)* című monográfiáját bevallotta „oktatási eszköznek szánta az olasz egyetemek hallgatói számára” (12. o.).

A tudományosság és az ismeretterjesztés kritériumainak egyidejű érvényesítése, mint tudjuk, nem kockázatmentes. Az egyik „legsuggesztívabb” „Luther-legenda” hívói talán megütköznek azon, hogy a híres kilencvenöt tézis kiszögezését „szögekkel és kalapáccsal” a wittenbergi Mindenszentek templom kapujára, 1517. október 31-én (a reformáció „születésnapján”) Dall'Olio csak „valószínűnek” minősíti, azt írván, hogy „bizonyítékok nincsenek rá” (67. o.). A „szakértők” viszont úgy találhatják, az életrajz túl sok újdonságot nem tartalmaz az eddigi, Luther életét „végtelenül sokszor elbeszélő és minden lehetséges és elképzelhető módon értelmező” (35. o.) szakirodalomhoz képest (a magyar nyelven hozzáférhető művek közül, mint legismertebbeket, említsük meg *Richard Friedenthal*ét és *Graham Tomlin*ét). Ám számukra is érdekes lehet, hová helyezi a hangsúlyokat az életpályának ez az új bemutatása.

Dall'Olio – egyetértve a francia *Lucien Febvre* „úttörő” jelentőségű, a Luther-kutatásokban új fejezetet nyitó, mert Luthert, a „felekezeti vitákon” túllépve, „hivatásos történészhez” illően, „kora embereként” bemutató és értelmező, 1928-as monográfiájával (190–191. o.) – „leegyszerűsítőnek” tartja azt a, *Hegel* által is szentesített (171. o.), felfogást, miszerint a lutheri

reformáció döntő kiváltó oka „az egyház és képviselői romlottságában” keresendő: szerinte ez a megközelítés „alábecsüli Luther és a többi reformátor tevékenységének mélyen vallásos indíttatását” (25–26. o.). Igaz, amikor kijelöli Luther helyét „a kései középkor nyugati kereszténységének” kontextusában, maga is az első fejezet szerkezeti megoldásával nyomatékosítja a pápák, püspökök, papok, „a szekuláris és reguláris klérus” morális válságát (15–33. o.).

Hasonló okokból – mint túl modern és túlságosan reduktív elgondolást – bírálja az olasz monográfus Luther szorongásainak és melankóliájának visszavezetését tisztán vagy túlnyomóan szexuális okokra (45–47. o.).

A „politikus Luther”-kép kritikája korántsem zárja ki annak a tényezőnek az aláhúzását, hogy Luther és mozgalma sikereiben nélkülözhetetlen szerepet játszott a politikai hatalom – legkonkrétabban és legfőképpen Bölcs Frigyes szász választófejedelem – támogatása: a nagyúri pártfogás nélkül Luthert bizonyára ugyanúgy megégették volna, mint öntudatosan vállalt „elődjét”, Husz Jánost vagy holland reformátor-harcostársait (71., 75., 94–103., 109., 142. o.).

A történész részben megvédi Luthert attól a vádtól, hogy következetlen vagy áruló lett volna, amikor hevesen szembefordult a Müntzer-féle (Dall’Olio mindig így írja, nem Münzernek) parasztháborúval: Luther elítélte a „forradalmi” erőszakot, az azt letörő vérengzést már nem, sőt, „túl heves kifejezésekkel” biztattott rá, amit túl későn ismert fel és bánt meg (111–114. o.). Ugyanakkor – épp a történelmi szemléletmód jegyében, egyetértve a holland evangélikus Heiko A. Obermannal – vitatja, hogy a felvilágosult liberalizmus, a liberális gondolatszabadság előfutárának tekinthetnénk Luthert: a hitek, világnézetek pluralizmusának, vagy akár a vallási türelemnek elismerésétől még igencsak messze maradt, jóllehet sosem jutott el az eretnekégetésig, mint „utódja” (?), a Szervét Mihályt teológiai gondolatvétségekért máglyára küldő Kálvin János (93–94., 134–135., 161., 198. o.).

A tolerancia és a szabadság eszméjéhez Luthernél sokkal közelebb állott az északi humanizmus büszkesége, Rotterdami Erasmus: vele való kapcsolátát, iránta érzett kezdeti nagyrabecsülését, majd szakításukat (egyesekek szerint egyenesen „a humanizmus és a reformáció közötti végleges törést”) a „lutherológus” árnyaltan, tárgyilagosan elemzi, nem kismértékben – újfent – teológiai-filozófiai nézetkülönbsőségekkel indokolja, kivált a szabad akaratról folytatott disputában (114–122. o.).

Luther, a „Hercules germanicus” (162. o.) utóéletéről a könyv végén találjuk, tömörségükben is a legérdekesebb kitekintéseket: hogyan lett val-

lásfelekezeti csatározások magasztalt ikonjából és rágalmazott áldozatából nemzeti hős, egyfelől tudományos vizsgálódások, másfelől politikai átértelmezések tárgya (Dall'Olio visszautasítja az „államimádásával” és „antiszemizmusával”, úgymond, a náciizmust előlegező Luther torzképét) és miként maradt lényegében kívül Itália kora-újkori szellemi horizontján és, mindmáig, a széles olasz néprétegek köztudatán (161–206. o.). Az antikatólikus bírálatokban-polémiákban nem szűkölködő olasz Luther-életrajz a „szász vallásreformeréhez” hasonló bibliafordítások ellenreformációs itáliai betiltása következményének tartja a Szentírás és általában a vallás hiányos ismeretét az olaszok körében (154–156. o.).

Guido Dall'Olio: Martin Lutero (Luther Márton), Carocci editore, Roma, 2013, 246 o.

Madarász Imre